

Oscar I

E.H.Ulvros

March 29–31, 2009

'Sveriges historia r deras konungars'. Detta famsa citat av Erik Gustav Geijer r om ngot otidsenligt och representerar en sentimental och inskrnkt syn p historien grnsande till det servila. Dock den har sina ponger. Historien blir ngot fattbarare nr den presenteras som en personhistoria, och ger en kronologi, struktur och dramatik, som r svr att skapa med en abstraktare historieskrivning. Och ssom en frsta introduktion till historien r anslaget oslagbart. Min egen introduktion till den svenska historien i min tidiga barndom r ett par blad illustrerade regentlngder som fanns bak i en bok med fascimil av dokument i den svenska historien. De senare intresserade mig fga, men bilderna p kungarna fascinerade. Fortfarande nr jag tnker p 1500 och 1600 talet s r det bilden av detta uppslag som trder fram. Sdana tillfliga men djuptgengende prglingar r inte ovanliga i barndomen.

Oscar I kan inte behandlas utan att ta upp fadern. Fadern sprungen ur en enkel borgarklass i sdra Frankrike gr karrir i den franska revolutionens klvatten, en hngiven republikan som avancerar till marsjalk i Napoleons armé. Det faktum att han 1810, nrmare 50 r gammal, i mnngt och mycket med en redan fullbordat karrir bakom sig, erbjudes rollen som svensk kronprins r ngot pikant. Sverige hade ret innan upplevt en katastrof, p randen till ett fullkomligt sammanbrott, vilket skulle ha kunnat resultera i att riket hade delats upp, precis som Polen ett par decennier tidigare. Ryssland trngde p frn ster, och Danmark frn sder kastade lystna blickar. Kungen hade avsatts, hans tt fr alltid bannlysts, och som ett provisorium hade hans i frtid senile farbror satts som kung att agera som adoptivfader till en ny dynasti. En dansk prins hade valts ut, men han drabbades strax efter sin upphjelse av ett slaganfall och dog. Att en frmmande man, utan kungliga anor, dessutom knd som republikan, och utan kunskaper i svenska och helt oinsatt i svenska frhllanden, skulle vljas, m anses som ett utslag av desperation. Initiativet var privat, Bernadotte var smickrad av mjligheten, ett par str vassare n att vara en furste av ett litet italienskt furstendme. Napoleon, bror till en svger, och dessutom ursprunglig fstman till Bernadottes hustru, gav sin vlsignelse. Vad var motivet fr svenskarna, vad fick den urtima riksdagen i rebro att anamma detta smtt vilda alternativ? Att Bernadotte var framngsrik hrfrare¹ och dessutom llerad med Napoleon vgde tungt. Han om ngon skulle vl i allians med Frankrike kunna vinna Finland ter frn Ryssland, och drmed terupprtta den forna stormaktens Sveriges skamfilade rykte. Och, kanske som en liten sentimental pedang, det faktum att den tilltnkte kronprinsen redan hade en liten parvel och potentiell arvinge, lade ytterligare ett skl i vgsklen.

Bernadotte accepterar. Frnsger sig sin katolska tro och lter konvertera sig till Lutheranis-
men, ngot annat hade varit otnkbart frn en svensk synvinkel (och likvl Paris kunde vara vrt en mssa, kunde Stockholm vara vrt en utebliven) . Han adopteras av den dvarande konungen och tar snabbt hand om rodret till den svenska skutan. Han r vad som brukar

¹ om n mera framstende som organisatr n som bataljfrare

kallas en realpolitiker. De personliga banden med Napoleon (som väl redan vid hans val till svenska kronprins var något fransiga) klipps av osentimentalt, istället slutas en allians med den svenska arvfienden Ryssland och den anti-napoleonska koalitionen. Efter 1812 är Napoleons de beseglat. Den svenska armén deltar, om än perifert, i de slutgiltiga operationerna i Preussen². Danskarna tvingas avträda Norge i utbyte mot svenska Pommern³ Norrmnnen protesterar, den svenska armén intar i landet, och Bernadotte har först och främst inte trumfa igenom sin makt men gå med på en kompromiss, till många svenskars harm. Bernadotte skiter de svenska affärerna från dag ett, och tar en aktiv del att uppfostra sin ende son till framtida regent. Denne ett vackert, vekt och lydigt barn, vill ingenting hellre än att vara sin far till lags och att hans mor skall återvända från Paris. (Frfattarinnan gör en stor poäng i att den unge Oscar blir vergiven av sin mor och att hans desperata och smitt barnsliga brev oftast blir ofullständigt besvarade av en ung kvinna vars liv fylldes av mera spännande tilldragelser och som förblev en 'absentee mother'). Bernadotte den gamle republikanen blir konservativ och slår vakt om den starka konungamakten. Hans allians med Ryssland är uppenbarligen ett streck i räkningen, och fljdaktligen är den nye regenten smitt paranoid när det gäller gustavianerna och inför ett förbud att den förne kungens titlingar att åter inträda i landet. Den gamle kungen dör, Bernadotte kröns, men hans hustru, numera upphöjd till drottning, finner det inte mdtan värt att återvända, trots att efter Napoleons fall hennes status i Paris har blivit mycket lidande.

Bernadotte är seglivad, han dör inte från 1844 då kronprinsen Oscar redan är en mogen man. Förhoppningar knyts till honom, uppenbarligen strävar han för en liberalare syn än sin far, och med hans tillträde förväntar sig den liberala falangen i det svenska sammanhållet att vandra morgonluft. En falang vilket genom medelklassens tillväxt har vuxit sig starkare och starkare.

Oscar I är en pliktskyldig människa som under ett par decennier har skolats till monark utan att nämnvärt ha fått taga något regerande ansvar. Till skillnad från sina föräldrar lär han sig tidigt att behärska inte bara svenska utan även norska. Han är en fager yngling av eldigt sydligt snitt, med sitt märka svallande hår och sirliga mustasch, och vars stora intresse är musik och kvinnor. När det gäller det senare har han redan som tonåring gjort (tminstone) en hovfirken med barn. Han styr kosan på friarfrd genom Europa och fljsamt lter han frlska sig i en ung kvinna som hans far redan har valt ut som lmplig partner. (Inte nog med att hon var förknippad med Napoleon, och dennes i framtiden famse brorson, utan även att hon kunde, om än långt bak i tiden, stta med anor från Gustav Vasa, via dennes dotter Katarina). Gifterna ingår snabbt, och under ett par år föder kronprinsessan honom fem barn, varav fyra sner. Detta hindrar honom inte från andra förbindelser, fretrdesvis med skdespelersker, en av dem föder honom ett antal barn, något som han inte gör några anstrngningar att dlja. Musikaliskt lär han ha varit så pass begvad att Beethoven uppmrksammade honom och erbjöd sina tjänster, vilket dock är snarare tas som ett symptom på den senares nskan att stlla sig in hos de mktiga än som verklig uppskattning. En av snerna - den in ungdomen borttryckte Gustaf, är dock fortfarande uppmrksammad i Sverige som kompositör (Sjungom om studentens lyckliga dagar). Frfattarinnan spekulerar i att Oscar I skulle ha funnit sig betydligt mera tillrätta i livet som en musiker och bohem än som regent.

² Att Napoleon skulle frska en revansch och slutligen bli föllid vid Waterloo är en epilög ovsentlig i sammanhanget.

³ som Gustav IV hade sttt i begrepp att slutgiltigt infrliva i det svenska riket med svensk lagstiftning.

Hans regerande utmärkes av en frsiktighet och otydlighet. Vissa frgor engagerar honom, ssom fngvrld, alkoholpolitik och utbildning, men i andra tonar hans frmenta liberal hllning bort i oskerhet grnsande till vankelmod och en obengenhets att ta klar stllning⁴. Utrikespolitiskt anammar han de svenska ambitionerna om en terfrening med Finland, och ser i Krimkriget en mjlighet. Han stller dock hga krav p en svensk medverkan, som inte hinner komma till stnd frn ryssarna kapitulerar ngot anti-klimaktiskt⁵. Vad kungen kanske inte uppfattade var att en hel del hade intrffat i Finland de senaste femtio ren och att den finska nationalismen, knd ssom fenonismen, ironiskt nog huvudsakligen driven av den finlandssvenska eliten, hade helt frndrat den finska instllningen till det forna moderlandet. Den mest djupgngende frndringen i den svenska utrikespolitiken franleddes av skandinavismens framvxande, en inledningsvis huvudsakligen studentikos freteelser inspirerad av ett nyvaknat och romantiskt medvetande om ett gemensamt fornnordiskt frflutet⁶. En av konsekvenserna r att Oscar I bistr danskarna i den uppblsande Schleswig-Holsteinska konflikten (som skulle s smningom f en drastisk uppslning 1864) och vinner den ryska tsarens erknnande fr sin diplomatiska bedrifter. Dock den ryska tsaren ser mindre uppskattande p skandinavismens som sdan, i och med dess betoning p en gemensam stlig fiende. Mot slutet av 50-talet frsmras kungens hlsa mrkbart, och mot slutet av sin levnad blir han en leals docka som mste spnnas fast i vagnen fr att kunna sitta upprtt, och vars hand mste lyftas av drottningen fr att kunna vinka t sina understar. Talfrmgan frloras mer och mer⁷, och till slut ett par dagar efter sin 60-rs dag avlider han. En efterfljande obduktion avsljar en hjrntumr av ett hnsngs storlek.

Karl XIV Johan var den siste kraftfulle kungen Sverige hade, Oscar I var den siste som till fullo frskte utnyttja sin konstitutionella rtt, men som var alltfrr vek fr att gra ngot djupare intryck, trots sin pliktmedvetena flit och ambition att stta sig in i detaljer⁸. Hans trontilltrde medfrde en viss liberalisering, dock ej lika omfattande som den vxande liberala falangen hade hoppats. Sverige befann sig i en s kallad brytningstid och det moderna Sverige brjade vxa fram. Visserligen lg det industriella genombrottet nnu ett par decennier i framtiden, men befolkningstillvxten hade varit markant, troligen en fljd av freden och potatisen, och jrnvgar hade s smtt brjat anlggas. Den stora symbolen fr det moderna Sverige, stndsriksdagens uppslning och infrandet av en modern tvkammars riksdag diskuterades grundligt men skulle frverkligas frst ett par r efter hans dd.

Varfr skriver frfattarinnan om Oscar I? En till synes marginell kung i de svenska regentlngderna. verskuggad av sin fader, ttelggaren, liksom av sina snerna, den folkre

⁴ Enligt frfattarinnans psykologiserande, en konsekvens av hans nskan att alltid lyssna och vara till lags, goda egenskaper hos en kronprins, kanske ej fullt lika vrdefulla fr en kung.

⁵ Oscar I beklagar att angreppet p Ryssland inriktades p dess stort - Sevastopol, och inte dess strupe - St.Petersburg.

⁶ Freteelser ssom Gtiska frbundet, och personer som Geijer och gymnasten Ling, trnger sig oskt fram.

⁷ Det berttas att vid dopet 1858 av prinsen Gustav, sedemera Gustav V, terfick han denna temporrt vid synen av den lille gossen framburet p ett silverfat.

⁸ 1800-talet medfrde att ett lands regerande blev en betydligt mera komplicerad affr och sledes professionaliserades dess utvande. Fljden blev att traditionella regenter marginaliserades, ett ypperligt exempel r frhllandet mellan Bismarck och den preussiska kungen, sedemera den tyske kejsaren, som reds som en hst av sin ryttare - Bismarck.

Karl XV och den begvade om bigotte Oscar II som gett namnet till en svensk epok. Till en viss del kanske drfr att han ingick i det romantiska paketet som Bernadottes trontilltrde innebar. En oskyldig liten varelse p vilken kungamakt var pdyvlat utan egen frskyllan och utan att detta hade frlnats honom av en fe vid hans vagga. Han lr frtjust och lillgammalt ha yttrat nr han fick reda p sin faders erbjudande, att varfr skulle inte hans far gra detta stolta folk lyckligt. Det mste ha varit som en saga, en saga inte mindre frtrollande fr att den var sann. Frfattarinann frsker att beskriva honom sympatiskt, men har stora svrigheter att leva sig in i hans vrld. En man ytterst vnlig men utan nrmare vnner, mycket charmerande dock utan varje uns av karisma, ambitis och pliktrogen utan styrka och begvning. Men som Geijer (vilken fr vrigt hade en god och uppskattande uppfattning om monarken) skulle ha frfktat, en god representant fr sin tid. Och dri ligger en biografis yttersta vrde, att kunna levandegra en epok. Lyckas frfattarinnan? Frgan behver egentligen inte besvaras, en biografi ver kungen och hans ungdom kan inte annat n locka fram en nyfikenhet p det svenska 1800-talets frsta hlft.

April 1-4, 2009 **Ulf Persson:** *Prof.em, Chalmers U.of Tech., Göteborg Sweden* ulfp@chalmers.se